

УДК 821.111(73)

**АМЕРЫКАНСКІ САЛДАЦКІ НАРАТЫЎ І ПРОЗА ПРА ПЕРШУЮ СУСВЕТНУЮ ВАЙНУ:
АГУЛЬНАЕ І АДМЕТНАЕ (НА ПРЫКЛАДЗЕ ЗБОРНІКА «РЭХА АДТУЛЬ»)**

*канд. філал. навук, дац. З.І. ТРАЦЦЯК
(Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт)
zoia.tretyak@rambler.ru*

Разглядаецца салдацкі наратыў, што паўстае як праява творчых здольнасцей тыповага вайскоўца. Як і прафесійныя літаратары, аўтары ўвасобілі ўражанні ад удзелу ў сусветнай вайне, спадзяваліся на абуджэнне ўвагі грамадства да лёсу ветэранаў. Канцэптуальным для празаікаў і былых вайскоўцаў было адлюстраванне аблічча вайны з мэтай разбурыць асобныя ілюзіі і стэрэатыпы мыслення. У абодвух выпадках аповед звязаны са спецыфічным ваенным побытам і армейскай дысцыплінай. Аўтары салдацкага наратыву выказвалі ўхвалу падрыхтоўчай машыне і руціне, што дапамагалі выжыць на полі бою. Затое «джэнтльмены-кіроўцы» (Дж. Дос Пасас, Э.Э. Камінгс, Э. Хемінгуэй) бачылі войска як механізм заняволення асобы. Адрозніваліся таксама адносіны да ворага: вайсковец не спяшаўся адмовіцца ад вобраза немца-антаганіста, што прагнуў забіць чалавека.

Ключавыя словы: амерыканская літаратура, салдацкі наратыў, Першая сусветная вайна, мантаж.

Уводзіны. Першая сусветная вайна адмыслова адбілася на развіцці амерыканскага мастацтва слова. За кароткі тэрмін яно ўзбагацілася новым звышактуальным сюжэтным матэрыялам, засвоіла эксперыментальныя аповедныя стратэгіі, перагледзела баланс рэгіянальнага і ўніверсальнага. Уражае тэматычная разнастайнасць твораў пра падзеі «недзе там» (*‘over there’*). Найбольш вядомымі застаюцца кнігі «літаратараў з медыцынскіх войскаў» (*medical corps literati*, Дж. Дос Пасаса, Э.Э. Камінгса, М. Каўлі, Э. Хемінгуэя) [1, р. 19]. Гэтыя творы глыбока прасякнуты пачуццём «страчанасці», што характарызуе вопыт цэлага пакалення, якое зведала на сабе праявы татальнай вайны. Адметную плынь складае спадчына празаікаў-жанчын (Д. Кэнфілд, У. Кэзэр, Э. Уортан, Э. Шыпман-Эндроз). Шырокае прызнанне (у тым ліку ў выглядзе Пулітцэраўскай прэміі) атрымаў раман У. Кэзэр «Адзін з нашых» (*One of Ours*, 1922). Падобныя творы, паводле ступені псіхалагічнай заглыбленасці і віртуознага выкарыстання падтэксту, межавалі з прозай «джэнтльменаў-кіроўцаў» (*gentlemen drivers*) [2], а паводле пафасу сцвярджэння ідэалаў дэмакратыі і дагматаў хрысціянства – з прапагандысцкай літаратурай (С. Бэнсан, К. Даўсан, А. Эмпі).

У асобную групу мы вылучаем зборнікі салдацкага наратыву, якія пачалі з’яўляцца пасля вяртання амерыканскага кантынгенту на радзіму. Матэрыял нашага даследавання – зборнік «Рэха адтуль» [3] (*Echoes from Over There*, 1919) – кніга, у якой пададзены ўспаміны ветэранаў амерыканскіх сухапутных войскаў і флоту. Удзельнікі праекта – шараговыя салдаты і малодшыя афіцэры. Апісанья імі падзеі датаваліся чэрвенем – кастрычнікам 1918 г., з гэтага вынікала, што гісторыі датычыліся ў асноўным бітваў пад Бэло (2 чэрвеня – 7 ліпеня), у Шампані (15 – 18 ліпеня), пад Суасонам (15 ліпеня – 1 жніўня), Сэн-Мійэле (12 – 16 верасня), у Аргонскім лесе (26 верасня – 1 кастрычніка). Часам ветэраны згадвалі свае кароткія азнаямляльныя вандроўкі па Францыі ці іншых еўрапейскіх краінах.

Асноўная частка. Немудрагелістыя аповеды звычайных вайскоўцаў з’яўляліся каштоўным матэрыялам для вывучэння эпохі радыкальных грамадскіх зрухаў, што адбіліся на светаўспрыманні асобнага індывіда. Прасочваюцца некаторыя тэндэнцыі, што яднаюць салдацкі наратыў з уласна літаратурна-мастацкай спадчынай. У абодвух выпадках слушна застаецца заўвага Дж.Т. Мэт’юза, якая тлумачыла неабходнасць выдання салдацкага наратыву, нароўні з прозай і паэзіяй, бо «амерыканскія творы пра вайну самі былі вайной» (*American writing of the war was the war*) [4, р. 217]. Паводле А. Эмпі, каб наблізіць падзеі за акіянам да тыповага амерыканца, неабходна было, каб «ён бачыў вайну, жыў вайной, дыхаў яе паветрам» (... *he must see war, must live war, must breathe war*) [5, р. 2]. Відавочна, што дзякуючы слову (журналісцкаму, дакументальнаму, мастацкаму і нават прапагандысцкаму) тыя жыхары ЗША, якія ніколі не былі ў Еўропе, знаёміліся з татальнай вайной.

Стваральнікі салдацкага наратыву тлумачылі неабходнасць уласных нататак наступным чынам: «... Насамрэч я не лічу, што мая гісторыя вартая апаведу ... Але, калі з напісанага пра мой уласны вопыт людзі змогуць атрымаць уяўленне пра тое, што перажылі загінуўшыя ў Францыі, ... я буду шчаслівы ...» (... *I don't really feel that my story is worth the telling ... But if, from what I have written of my own experience, people can gather an idea of what those who died in France went through ... , the I shall be happy*) [3, р. 106].

І «літаратары з медыцынскіх войскаў», і большасць аўтараў салдацкага наратыву заўважалі радыкальныя адрозненні ўласных даваенных уяўленняў пра службу, вайну і будзённую рэальнасць акапаў ды

шпіталю: «Калі я дабрахвотна ішоў на флот, малюнкi, што ўзнікалі ў мяне ў галаве, жывіліся каляровымі абвесткамі каля прызыўнога пункту. Мне будзе наканана бачыць жыццё з палубы велічнага лінейнага карабля, а самым цяжкім будзе ... патрапіць у мішэнь, каб разбіць яе ўшчэнт ... Але замест гэтага мяне прымусілі працаваць на мізэрнай пароды чыгункі ...» (*When I enlisted in the Marines, the pictures in my mind were drawn from the colored posters in front of the recruiting offices. I was to see life from the deck of a noble battleship and the heaviest work would be ... smashing a target to smithereens ... But instead, they put me to work operating an insane apology for a railroad*) [3, p. 41]. Звычайна ветэраны лічылі ваенную муштру неабходным дысцыплінуючым этапам іх вайсковай біяграфіі, таму сапраўдныя пачуцці (стома, расчараванне, жах перад невядомым) хаваліся за прагматычнымі разважаннямі пра сталенне, набытыя фізічную моц, вытрымку, франтавое сяброўства.

Інакш на армейскі механізм глядзелі «джэнтльмены-кіроўцы». Адмоўныя адносіны да службы вынікалі з іх жыццёвага вопыту: звычайна інтэлектуальна вытанчаныя асобы (нонканфармісты па сваёй прыродзе) спазнавалі ўціск вайсковага механізму, праз які ігнаравалася адметнасць іх светапогляду, або гэтая адметнасць прыпадабнялася да ўнармаванасці масавага. Акрамя таго, уласна літаратурная традыцыя ўзыходзіць да другой паловы XIX ст., калі, напрыклад, С. Крэйн у рамане «Пунсовы знак за мужнасць» (*The Red Badge of Courage*, 1895) заўважыў, што спачатку вайна ўяўлялася выключна як бясконцы «шэраг боек не на жыццё, а на смерць, што на кароткі час перапынялася на сон і ежу» (*He had had the belief that real war was a series of death struggles with small times in between for sleep and meals; but since the regiment had come to the field the army had done little but sit still and try to keep warm*) [6, p. 11]. Яшчэ не патрапіўшы на поле бітвы, малады воін літаральна дранцвеў, бо яго полк толькі «муштравалі і муштравалі, а потым праводзілі ваенныя агляды, і зноў муштравалі і праводзілі ваенныя агляды» (*he was drilled and drilled and reviewed, and drilled and drilled and reviewed*) [6, p. 11]. Незнаёмы прыкры шаблон дзеянняў і паводзін не пакідаў часу на самарэфлексію. Пазней Генры Флемінг зненавідзеў нават знаходжанне ў шыхце: заціснуты сярод іншых, ён адчуваў сябе як у замкнёнай прасторы труны, адкуль нельга было выратавацца. Нашчадкам крэйнаўскага персанажа выглядае Джон Эндруз – герой рамана «Тры салдаты» (*Three Soldiers*, 1921) Дж. Дос Пасаса. За некалькі тыдняў у падрыхтоўчым лагеры гэты герой глыбока спазнаў сутнасць муштры, парадаксальна сфармуляваўшы яе на мове ворага. Фантазмагарычныя «*Arbeit und Rhythmus*» [7, p. 17–18], у сукупнасці з практыкай прыніжэння, мелі не менш дэструктыўны ўплыў на творцу, чым уласна ўдзел у баявых дзеяннях у Еўропе. У больш спрыяльных абставінах спазнання некалі невыносная праца і бязглузды рытм ваеннага канвееру сталі крыніцай натхнення для Эндруза, бо ён вырашыў прысвяціць ім музычны твор.

Рэдактары зборніка «Рэха адтуль» мелі на мэце пераканаць шараговага амерыканца ў вартасці ўдзелу іх суайчыннікаў у Першай сусветнай. У масавай свядомасці занадта хутка ўкаранілася меркаванне, паводле якога еўрапейская вайна ўспрымалася як памылка, а салдаты лічыліся не абаронцамі радзімы (ці хаця б дэмакратыі і хрысціянскіх ідэалаў ва ўсім свеце), а забойцамі, носьбітамі беспадстаўнай агрэсіі (што выбітна адлюстравана ў рамане «Салдацкая ўзнагарода» – *Soldiers' Pay*, 1926, У. Фолкнера). Чалавек, чыя псіхіка парушана баявымі дзеяннямі, атаясамліваўся з анамаліяй, якая павінна схвацца на перыферыі ўпарадкаванага грамадскага жыцця. Рэдактары зборніка «Рэха адтуль» заўважалі: «Запытайце сёння салдата-пехацінца ці афіцэра пра жыццё “недзе там” і ў дзевяці выпадках з дзевяці ён адкажа так: “Нашто пра гэта гаварыць? Людзям надакучыла чуць пра вайну.” ... Мы ж прагнем зазірнуць у вочы маладых воінаў і пачуць ад іх саміх аўтэнтычныя дэталі таго, што адбылося за мяжой» (*Ask a doughboy and an officer about 'over there' these days, and nine times out of ten his answer will be, 'Oh, what's the use of talking about it? Folks are tired of hearing about the war'. ... we long to look into the eyes of our young fighters and hear from their own lips, authentic details of what happened overseas*) [3, p. 1].

У зборніку амерыканскія салдаты і афіцэры паўставалі як «прыстойныя прадстаўнікі дабрадзеяна-цнатлівай агрэсіі» (*a clean-living agent of virtuous aggression*) [8, p. 26], як асобы, што дабрахвотна змагаліся за дэмакратычныя каштоўнасці. Аўтары-ветэраны тым часам належным лічылі і апавед пра жах, што апаноўваў недасведчанага вайскоўца, які ўпершыню бачыў наступствы паветранай вайны, ішоў у атаку, трапляў пад артабстрэл, пакутаваў ад атрутных рэчываў, бачыў заўчасныя гвалтоўныя смерці таварышаў, спазнаваў самоту шпітальнага існавання. Гэтаксама як і прафесійныя літаратары, былыя салдаты жадалі перасцерагчы шараговых амерыканцаў ад ілюзій, з якімі звязвалася аблічча вайны. Таму рытарычнае пытанне кшталту «Я б хацеў ведаць, ці разумееце Вы, што з чалавекам робіць шрапнель?» (*I wonder if you realize what shrapnel does to a fellow?*) [3, p. 84] успрымаецца запрашэннем да роздуму.

Мастацкая проза ў пэўных сваіх узорах таксама ўкараняла ў масавай свядомасці гэты цнатліва-агрэсіўны вобраз воіна. К. Даўсан у рамане «Слава акопаў» (*The Glory of the Trenches*, 1918) стварыў сапраўдную ідылію: «У свеце не існуе істоты дабрэйшай за звычайнага томі. Ён пасябруе з кожнай знойдзенай беспрытульнай жывёлінай. Ён падзеліцца апошнім франкам з хлопцам, якога насамрэч не назавеш яго сябрам. Ён будзе рызыкаваць жыццём, каб выратаваць кожнага параненага. ... ён пасябруе з фрыцам, якога возьме ў палон. ... Ён паляпае боша па спіне, дасць яму шакаладу і цыгарэт, замяніцца сувенірамі і

з асалодай падзеліцца апошнім. Калі нехта лезе да яго фрыца, ён пойдзе біцца» (*There's no kinder creature in the whole world than the average Tommy. He makes a friend of any stray animal he can find. He shares his last franc with a chap who isn't his pal. He risks his life ... to rescue anyone who's wounded ... he makes a comrade of the Fritzie he captures. ... He pats the Hun on the back, hands him chocolate and cigarettes, exchanges souvenirs and shares with him his last luxury. If anyone interferes with his Fritzie he's willing to fight*) [9, p. 13]. У Кэзэр («Адзін з нашых») падала такога воіна з іншага ракурсу: у Еўропу збіраліся вартыя нашчадкі Дон Кіхота, што патрапілі ў падрыхтоўчы лагер, каб па-рыцарску прапанаваць радзіме і цывілізаванаму свету паслугі, не чакаючы ніякай асаблівай узнагароды ці ўхвалы [10, p. 248].

Апалагетам салдацкай ахвярнасці, прыстойнасці і дэмакратычнасці процістаялі мастакі слова кшталту Т. Бойда, Дж. Дос Пасаса, Л. Столінгса, Э. Хемінгуэя. З уласных назіранняў гэтыя творцы ведалі, што амерыканскі салдат мог і вынесці параненага ворага з нічыйнай зямлі, і застрэліць немца, які ішоў у палон. У адным з эпізодаў рамана «Праз жыта» (*Through the Wheat*, 1923) Т. Бойда пададзена гісторыя пра інтэлектуальна абмежаванага «пераможцу» з ЗША, які дазволіў сабе не толькі расправіцца з абязброеным і бездапаможным ворагам, але і зняважыць цела забітага. Нялюдскія паводзіны бянтэжылі персанажаў-сведкаў, якім не ставала маральнай сілы апаніць, наколькі гэты ўчынак этычны і адэкватны абставінам (*The rest of the platoon looked on nonplussed, not knowing whether their comrade had done the ethical thing or not*) [11, p. 180]).

Аўтары салдацкага наратыву спецыфічна ставіліся да ворага. Яны падкрэслівалі, што да ўдзелу ў вайне немцы здаваліся ім задавакамі з дзіцячай гульні: «Немец голасна крычаў пра свае баявыя здольнасці, і мне хацелася высветліць, ці быў ён настолькі выбітным, як абвешчаў» (*The German had been making a big noise about what a fighter he was, and I wanted to find out if he was as good as he claimed to be*) [3, p. 169]. Паказальна, што злачынствы германцаў залішне не драматызаваліся, як гэта рабілася ў асобных прыкладах экзальтаванай прапагандысцкай прозы. Сам час не ўхваляў вяртанне да абрыдлых клішэ пра варвараў-гунаў, што страцілі чалавечае аблічча¹. Салдацкі наратыв характарызаваўся большай стрыманасцю і лаканізмам. Яшчэ на радзіме воін пачынаў паблажліва называць немца бошам, гунам ці варварам. У Еўропе прыходзіла ўсведамленне ўсіх яго вартасцей, аднак тыповы амерыканец не забываўся падкрэсліваць свае дасягненні і абняславіць апанента.

Тыповыя «джэнтльмены-кіроўцы» адзначалі больш складаныя адносіны паміж персанажам-амерыканцам і ворагам, прызнаным афіцыйнымі ўладамі. Яны ўлічвалі, што дзейная асоба ўсё ж мела апасродкаванае дачыненне да падзей у Старым Свеце, бо бараніла не родную зямлю, а адцягненныя паняцці (дэмакратыя, свабода, братэрства). Акрамя таго, герой апырэры не ведаў усёй спецыфікі еўрапейскай палітыкі, тых нацыянальных стэрэатыпаў, сімпатыі і антыпатыі, што вызначалі ўзаемаадносіны звычайных людзей нават у межах адной кааліцыі – Антанты. Напрыклад, у рамана «За ракой у цені дрэў» (*Across the River and into the Trees*, 1950) Э. Хемінгуэя заўважана: «Усю тую зіму ён [Кантуэл] цяжка хварэў на ангіну і забіваў людзей, якія прыходзілі з гранатамі, замацаванымі на рамянях партупеі, цяжкімі ранцамі з цялячай скуры і ў касках, якія нагадвалі кацялкі» (*all that winter, with a bad sore throat, he had killed men who came, wearing the stick bombs hooked up on a harness under their shoulders, with the heavy, calf hide packs and bucket helmets*) [12, p. 30]. У цытаце няма напаміну пра нацыянальную прыналежнасць ворага, няма і асаблівай нянавісці да тых, хто па волі лёсу і камандавання ішлі, каб забіць ці загінуць. Пераважалі побытавыя дэталі, што ядналі жыццё па абодва бакі нейтральнай прасторы. Галоўны герой аповесці «Пасвячэнне аднаго маладога чалавека – 1917» (*One Man's Initiation – 1917*, 1920) Дж. Дос Пасаса наогул прыйшоў да наступнай крамоўнай высновы: «дзіўна нават падумаць, наколькі мы бліжэй да немцаў, чым да каго-небудзь іншага ...» (*it is funny to think how much nearer we are ... to the Germans than to anyone else*) [13, p. 34].

Ужо ў структуры зборніка «Рэха адтуль» заўважаецца тэндэнцыя да спалучэння абсалютна адрозных матэрыялаў (ад аўтабіяграфічных і дакументальных накідаў і лістоў ветэранаў да вайсковых камюніке, справаздач і газетных замалёвак, што ўдакладнялі прыватныя погляды на вайну афіцыйнай версіяй падзей у Еўропе). Тыпалагічна гэта ўласцівасць нагадвае мастацкі прыём мантажу, які зойме пачэснае месца ў зборніку «У наш час» (*In Our Time*, 1925) Э. Хемінгуэя, рамана «Тры салдаты» і трылогіі «ЗША» (*USA*, 1930–1936) Дж. Дос Пасаса.

Варта адзначыць, што, «калі героі еўрапейскіх раманаў, наіўныя юнакі, якія прагнулі поспеху, сутыкнуўшыся з жорсткай рэчаіснасцю, трывалі асабістую паразу, то героі-амерыканцы, у якіх спалучыліся практыцызм і наіўнасць, ... дэманстравалі заняпад ... нацыянальнага ідэалу» [14, с. 33]. Аўтары

¹ Напрыклад, у кнізе А.Г. Эмпі «Першы заклік» (*First Call*, 1918) чытаем: «Мы змагаемся з Германіяй, не толькі з прускай ваяўнічасцю і мілітарызмам, але і з нямецкім народам і з усім, што звязана з Германіяй. ... немцы топяць нашы караблі, забіваюць нашых хлопцаў, бамбяць нашы шпіталі» (*We are at war with Germany, not only Prussianism and militarism, but with the German people and everything connected with Germany. ... German people are sinking out ships, killing our boys, and bombing our hospitals*) [5, p. 2–3].

салдацкага наратыву звычайна станоўча ацэньвалі набыты ў Еўропе вопыт, не выказвалі ніякай крытыкі пануючаму грамадскаму ладу, бо фармальна «амерыканская мара» не выпусціла іх са сваіх абдымкаў.

Сімтаматычна, што ў зборніку «Рэха адтуль» мы не знойдзем выказванняў кшталту хемінгуэўскай думкі пра «ахвяр вайны, што нагадвалі чыкагскія бойні, толькі мяса тут звычайна хавалі ў зямлі» (*sacrifices were like stockyards at Chicago if nothing was done with the meat except to bury it*) [15, p. 169]. У той жа час ветэраны падкрэслівалі, што іх адносіны да вайны былі далёкімі ад маўклівага прыманьня. Паводле іх асабістых уяўленняў, яны не «былі ўсяго толькі свіннямі, якіх цягнулі на бойню, ці гунамі, што прызвычайліся да такога стаўлення да сябе, яны былі ... моладзю, у якой усё жыццё было наперадзе ...» (... *we weren't just pigs driven to slaughter and used to it like the Hun, but ... young lads, with all of life before us* ...) [3, p. 36].

Асноўны масіў аповедаў далёкі ад пафасу сцвярджэння вайны. У гэтым выпадку выявіўся часавы фактар: салдаты і афіцэры мелі магчымасць паразважаць аб тым, што яны перажылі, усвядоміць, што некаторыя ілюзіі (вайна – відовішча, гульня, тэатр) і сфармаваныя папярэднія муштроў уяўленні не вытрымалі выпарабавання франтавой рэчаіснасцю. Гэтыя нататкі канцэптуальна адрозніваліся ад некаторых запісаў эпістальнага ці дзённікавага характару, зробленых «па гарачых слядах». Згадаем хаця б лісты Э. Хемінгуэя, датаваныя 1918 г. У адным з іх чытаем: «... На гэтай вайне няма герояў. Мы прапануем плоць, але абіраюць толькі некаторых ... Ім проста пашчасціла ... Усе героі памёрлі. А сапраўдныя героі – бацькі. Памерці – лёгка» (... *There are no heroes in this war. We all offer our bodies and only a few are chosen ... They are just the lucky ones ... All the heroes are dead. And the real heroes are the parents. Dying is a very simple thing*) [16, p. 19]. Пафасныя абагульненні пра сэнс жыцця і смерці суседнічалі з поўнымі юнацкага захаплення выказваннямі пра амуніцыю, медалі і сувеніры, знойдзеныя на полі бою. Пазней Э. Хемінгуэй дыстанцаваўся ад падобных ідэй: наўна-рамантычныя выказванні зрабіліся аб'ектам з'едлівай іроніі («Бывай, зброя!»). З другога боку, яшчэ адзін знакаміты амерыканскі пісьменнік – Дж. Дос Пасас – у лістах дадому практычна адразу пачаў атаясамліваць вайну з «нудой, заняволеннем, што вынікала з усялякіх ваенных глупстваў, неверагодных нягод, патрэбы цеплыні, хлеба і чысціні» (*boredom, slavery to all the military stupidities, the most fascinating misery, the need for warmth, bread, and cleanliness*) [17, p. 843].

Адзначым, што Першая сусветная была каталізатарам творчага працэсу не толькі ў ЗША. Шароговыя грамадзяне з розных краін спрабавалі занатаваць успаміны ў той ці іншай форме. Напрыклад, маючы на ўвазе сучасны стан беларускай гуманітарнай прасторы, Л. Шчавінская адзначыла: «народны наратыў – новы і пакуль мала даследаваны літаратуразнаўцамі абсяг масавай творчасці. У сувязі з велічынёй і амаль поўнай нявывучанасцю сваёй разнароднай прасторы ён мае вялікую цікавасць для сучаснай літаратуразнаўчай навукі» [18, с. 83]. Артыкул даследчыцы «Беларускі народны наратыў пра бежанства у Першую сусветную вайну: шлях у Расію» з'яўляецца практычна адзінай спецыяльнай спробай вывучэння гэтага матэрыялу на айчынай глебе.

Вынікі. Амерыканскі салдацкі наратыў знаходзіцца на мяжы зацікаўленняў гісторыкаў, сацыёлагаў, літаратуразнаўцаў, медыкаў. Невялікія аповеды ад першай асобы, змешчаныя ў зборніку «Рэха адтуль», стваралі альтэрнатыўную версію падзей, добра знаёмых па падручніках і спецыяльных даследаваннях. Асабістая версія вайны «недзе там» прываблівала шароговага чытача спавядальнай інтанацыяй і немудрагелістымі назіраннямі за Першай сусветнай: пачынаючы ад побытавых дэталей і адносін да ворага і заканчваючы згадкамі пра нараджэнне новых каштоўнасцей (кшталту франтавога таварыства, што перамагала славыты амерыканскі індывідуалізм). Паказальна, што прастата тэкстаў спалучалася са складанай канцэпцыйнай зборніка: рэдактары адвольна спалучалі фрагменты, абсалютна адрозныя па стылістычных, моўных і ідэйных характарыстыках. Утваралася новая еднасць, што тыпалагічна нагадвала зборнік «У наш час» Э. Хемінгуэя і трылогію «ЗША» Дж. Дос Пасаса. Вядучым прыёмам у дадзеных творах быў надзвычай актуальны для таго часу мантаж. Разам з прафесійнымі літаратарамі аўтары, што далі дазвол на публікацыю сваіх нататак у зборніку «Рэха адтуль», спрабавалі высветліць, наколькі Першая сусветная адбілася на псіхіцы і самасвядомасці чалавека, вызначыць свае адносіны да ворага (варвара, боша, гуна) і суграмадзян, якія засталіся на радзіме. Калі «літаратары з медыцынскіх войскаў» мэтанакіравана крытыкавалі амерыканскі варыянт грамадскага ўпарадкавання, то аўтары салдацкага наратыву, нівеліравалі некаторыя праблемныя сітуацыі, у большасці выпадкаў падтрымлівалі комплекс ідэй пад назвай «амерыканская мара».

ЛІТАРАТУРА

1. Piep, K.H. *Embattered Homefronts: Politics and Representation in American World War I Novels* / K.H. Piep // A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy. – Oxford, Ohio : Department of English, Miami University, 2005. – 282 p.
2. Ruediger, S. *Literary Ambulance drivers* [Electronic resource] / S.Ruediger. – 2009. – Mode of Access: <http://firstworldwar.com/poetsandprose/ambulance.htm>. – Date of access: 04.06.2016.

3. Echoes from Over There. By the Men of the Army and Marine Corps who Fought in France / ed. by C. Hamilton and L. Corbin. – New York : The Soldiers' Publishing Company, 1919. – 248 p.
4. Matthews, Jh.T. American writing of the Great War / Jh.T. Matthews // The Cambridge Companion to the Literature of the First World War / ed. by V. Sherry. – Cambridge : Cambridge University Press, 2005. – P. 217–242.
5. Empey, A.G. First Call. Guide Posts to Berlin / A.G. Empey. – New York, London : G.P. Putnam's Sons, 1918. – 369 p.
6. Crane, S. The Red Badge of Courage. An Episode of the American Civil War / S. Crane. – New York : D. Appleton and Company, 1898. – 233 p.
7. Dos Passos, Jh. Three Soldiers / Jh. Dos Passos. – New York : The Modern Library, 1932. – 471 p.
8. Gandal, K. The Gun and the Pen: Hemingway, Fitzgerald, and the Fiction of Mobilization / K. Gandal. – Oxford : Oxford University Press, 2008. – 270 p.
9. Dawson, C. The Glory of the Trenches / C. Dawson. – London : John Lane the Bodley Head, New York : John Lane Company, Toronto: S.R. Gundy, 1918. – 158 p.
10. Cather, W. One of Ours / W. Cather. – New York : Alfred A. Knopf, 1922. – 459 p.
11. Boyd, Th. Through the Wheat / Th. Boyd. – New York, London : Charles Scribner's Sons, 1923. – 266 p.
12. Hemingway, E. Across the River and into the Trees / E. Hemingway. – New York : Dell Publishing Company, 1971. – 194 p.
13. Dos Passos, Jh. One Man's Initiation / Jh. Dos Passos. – New York : George H. Doran Company, 1922. – 128 p.
14. Стеценко, Е. Литература США между двумя мировыми войнами / Е. Стеценко // История литературы США. Литература между двумя мировыми войнами / редкол.: Я. Засурский (гл. ред.) [и др.]. – М. : ИМЛИ РАН, 2013. – Т. VI, кн. 1. – С. 12–41.
15. Hemingway, E. Farewell to Arms / E. Hemingway. – New York : Charles Scribner's Sons, 1929. – 355 p.
16. Ernest Hemingway. Selected Letters. 1917 – 1961 / ed. by C. Baker. – The Ernest Hemingway Foundation, 1981. – 948 p.
17. Dos Passos, Jh. Letters and diaries 1916–1920 / Jh. Dos Passos // Travel Books and Other Writings 1916–1941. – The Library of America, 2003. – P. 635–800.
18. Щавинская, Л. Белорусский народный нарратив о беженстве в Первую мировую войну: путь в Россию / Л. Щавинская // Белорусско-российский диалог (Культура и литература Беларуси XX – XXI вв.). – М. : Институт славяноведения РАН, 2006. – С. 83 – 96.

Поступила 11.06.2017

**AMERICAN SOLDIERS' NARRATIVE AND PROSE ABOUT WORLD WAR I:
THE GENERAL AND THE PECULIAR (ON THE EXAMPLE OF 'ECHOES FROM OVER THERE')**

Z. TRATSIAK

Soldiers' narrative as a representation of creative abilities of a typical military man is studied. Alongside with some professional writers those authors depicted their impressions born by the participation in World War I. They hoped to draw social attention to the fate of veterans. Conceptual issue for both prose writers and soldier narrators was the following: to portray the image of war able to destroy some illusions and stereotypes. In both cases narration is connected with the specific war mode of life and army discipline. Some soldier narrators praised military preparatory machine and routine which helped to survive. But such 'gentlemen drivers' as Jh. Dos Passos, E.E. Cummings and E. Hemingway believed that military service was an ultimate way to enslave a person. Attitudes to the enemy were different: a soldier did not hurry to forget about the image of a German as an antagonist who was looking forward to killing a person.

Keywords: American literature, soldiers' narrative, World War I, montage.